

Kašička, František; Nechvátal, Bořivoj

Rekonstrukce středověké podoby opevnění města Lokte

Archaeologia historica. 1978, vol. 3, iss. [1], pp. 107-[114]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139217>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

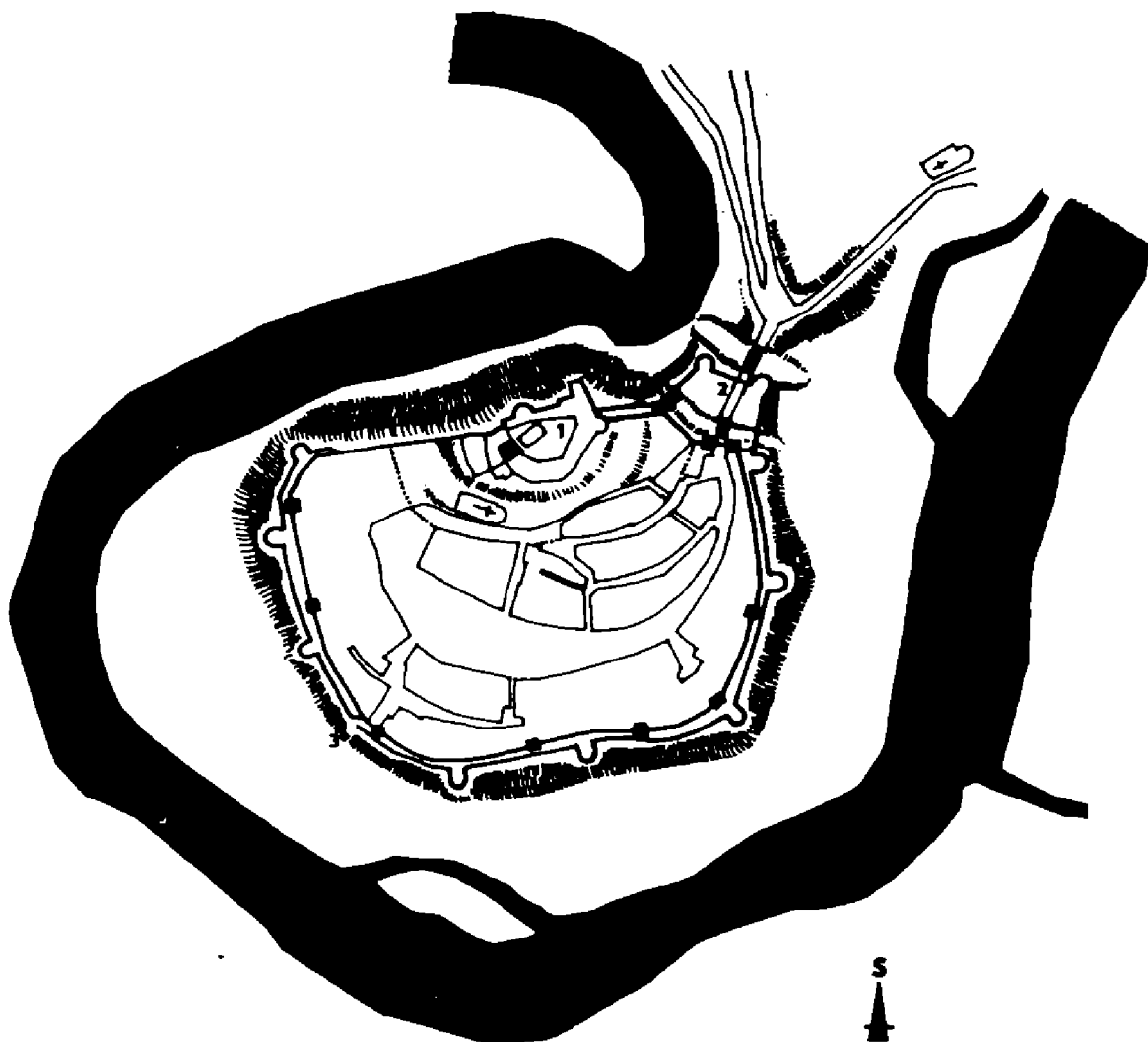
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Rekonstrukce středověké podoby opevnění města Lokte

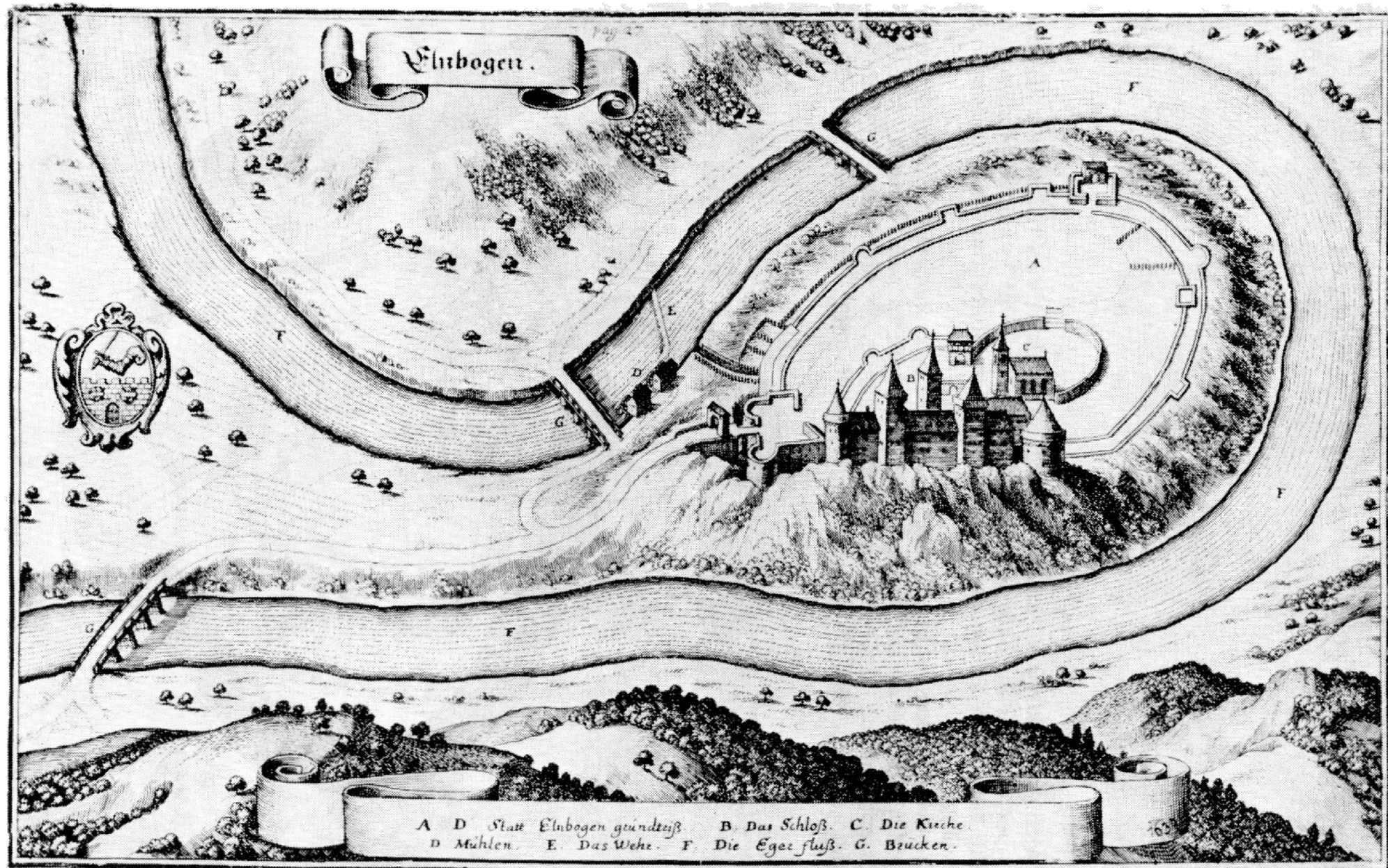
FRANTIŠEK KAŠIČKA – BOŘIVOJ NECHVÁTAL

Zájem památkových i městských orgánů o rehabilitaci fragmentů středověkého opevnění města Lokte vyvolává potřebu sledovat vývojové proměny této městské fortifikace a identifikovat části systému, které jsou dnes zničeny nebo znejasněny.

O původu Lokte se předpokládá, že souvisí se systémem slovanských hradišť v povodí Ohře. Někdy počátkem 13. století vyrostl tu pak románský královský hrad s podhradím, jež se stalo základem nedlouho po té založeného královského města (Prökl, 1881, 15—16; Šimák, 1938, 546—547; Gross, 1954, 36). K jeho

Obr. 1. Schematická rekonstrukce hradebního systému města Lokte ve středověku: 1 - hrad, 2 - „dolní hrad“ s hlavní branou, 3 - Robičská branka.

Obr. 2. Opevnění Lokte na rytině M. Meriana z roku 1637.

výsadám patřilo jistě od počátku kamenné opevnění, jehož zbytky ani přesná poloha nebyly dosud spolehlivě zachyceny. Na rozdíl od převážné části starší i nové literatury (Gnirs, 1937, 62; Menclová, 1972, I, 152; Kibic, 1975, 187) však soudíme, že poloha tohoto opevnění se výrazně nelišila od linie pozdější středověké fortifikace, vzhledem k přirozené terénní konfiguraci terasovitého ostrohu i k velikosti městského historického jádra, ze kterého značný díl vykrajoval areál hradu se svým samostatně opevněným předpolím. Bližší poznání přinese tu jistě širší hloubkový průzkum, předcházející stabilizaci dnešních hradebních fragmentů.

Dnešní městské opevnění, které se dochovalo v souvislých úsecích zejména na východním a jižním okraji městského jádra, patří nepochybně až období lucemburského ve 14. století a vzniklo jistě v několika postupných fázích. Ještě počátkem století následujícího (1406–1407) připomínají písemné prameny (Prökl, 1881, 38–39) stavební akce na městských hradbách, na jejichž základě některá literatura (Menclová, 1950, 212) usuzuje, že nový hradební okruh vznikl jako celek teprve v této době. Hlavní hradba představovala lomovou zeď 130–150 cm širokou, zpevněnou v ne zcela pravidelných intervalech hranolovými věžemi a pravouhle dovnitř otevřenými baštami.

Ze systému se dochovala vcelku pouze tzv. Robičská věž při bývalé brance ke stejnojmennému předměstí a věž bývalé hlavní a jediné městské brány při severovýchodním ústí do městského jádra. Štíhlý hranol této věže, armovaný na nároží tesanými kvádry a opatřený střílnovými okénky, stál původně vedle průjezdu souboru brány, který se typologicky zřejmě řadil k architekturám jako jsou brány ve Vysokém Mýtě. Vlastní průjezd zde tvořily dva lomené oblouky, z nichž přední licoval s vnější tj. severní stěnou věže, zatímco vnitřní se přimyká za hranicí dnešní soutky k nároží dnešního domu čp. 81, v němž se dosud zachovaly významné středověké substrukce, související snad s bočním přístupem k hradnímu areálu. Situace se dvěma průjezdy se tu do jisté míry podobala dochovanému stavu dnešní hlavní brány s příhradkem u loketského hradu. Protěžší uliční čára podlehla po zboření městské brány regulaci, středověké objekty tu byly nahrazeny novostavbami na ustouplé stavební čáře až v roce 1886, jejich fragmenty nutno očekávat pod dlažbou ulice. Před bránou probíhal zřejmě parkán a nízkou přístupovou šíjí protínal příčný příkop; již ve 14. století tu nutno předpokládat nějakou formu předbraní, jehož podobu zatím neznáme. Hranol Robičské věže při bývalé brance z města do stejnojmenného předměstí je pouze asi o 1 m užší než hlavní věž brány. V mladší fázi byla stejně jako první věž opatřena nižší nástavbou s místností věžného a s převetem na konzolách. Branku tu patrně v nejstarší fázi tvořil prostý průřez v přilehlé hradební zdi.

Do jaké míry existovala, již v této době nižší hradba parkánová bude rovněž úkolem dalšího podrobnějšího studia při restauračních a stabilizačních akcích. Jisté zatím je pouze to, že tento parkán doznal značné úpravy při výrazné pozdně gotické přestavbě fortifikačního okruhu, táhnoucí se až do 16. století, kdy byl obohacen zejména o nižší široké dělové bašty podkovovitého půdorysu, z nichž se dnes ve své podstatě dochovaly celkem 4, mnohdy s pozoruhodně tvarovanými střílnami (se sdruženými půlkruhovými otvory za domy čp. 88–89 nebo se střílnami krouženými, jako na objektu za domem čp. 121 apod.).

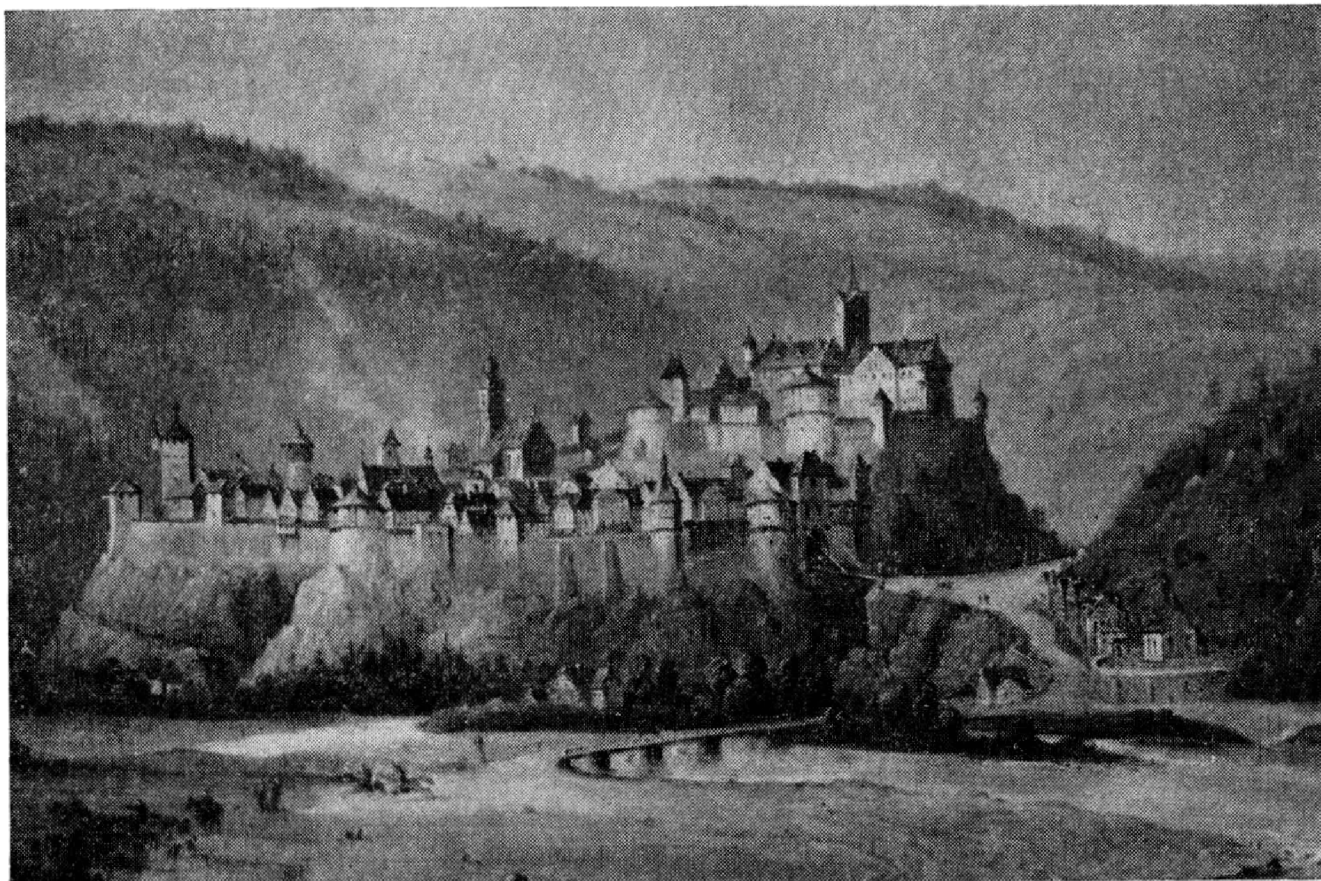
Dochované bašty a jejich torza se vyznačují různou velikostí a různým tvarem, jejich vznik nebyl zjevně jednorázový. Byly budovány jednak současně s parkánovou hradbou, jednak k ní byly dodatečně připojeny. Známé prospekty ze 17. století dokládají, že bašty byly vyšší než parkánová hradba a že byly opatřeny charakteristickými kuželovými střechami. Na vlastní hradbě pak

Obr. 3. Loket v roce 1680 podle kresby G. T. Funcka se schematickým zachycením městských hradeb.

Obr. 4. Horní a dolní hrad v Lokti v 19. století po renesančních a barokních přestavbách – pohled od severovýchodu.

Obr. 5. Výsek z romantické olejomalby E. Antona z roku 1841 znázorňující loveckou scénu s Karlem IV. před středověkým Loktem.

podle starších kreseb existovalo ještě kolem roku 1820 cimbuří (Gnirs, 1937, 66). Bezpečnějšího zajištění se v této souvislosti dostalo brance k Robičskému předměstí, jak zachycuje situace z roku 1689 na kresbě ve Válečném archivu ve Vídni (Gnirs, 1937, 67). Pomocí prodloužené parkánové zdi byl tu vytvořen zalomený průjezd k rampě dnešní Hradní uličky, chráněný později proti přímému postřelování čtyřbokou baštou. Základy těchto obranných zařízení pod dlažbou ulice čekají na přesnější zjištění a datování hloubkovým průzkumem.

Významnou památkou z této stavební fáze je pak zejména bašta, přestavěná po roce 1850 na dvoupatrovou školní budovu (čp. 129) při levé straně vjezdu do města. Tato pozdněgotická bašta, vzniklá někdy počátkem 16. století, byla součástí mohutného pevnostního útvaru při hlavní městské bráně, který tvořil jakousi samostatnou pevnůstku před starší městskou hradbou. Rozloha této pevnůstky se blíží rozloze areálu loketského hradu (cca 60x35 m) a bývala také někdy označována jako hrad dolní. Svým vnějším čelem se podobá zaniklému středověkému předdvoří Dolní brány ve Znojmě, rovněž flankované dvěma nárožními baštami. Ikonografie z 19. století zachycuje vnější čelo „dolního hradu“ již po podstatné — nejspíše pozdněbarokní přestavbě. Nicméně lze z nich vyčíst původní podobu s přímou štítovou zdí, z níž je exentricky proříznut průjezd brány a s dvojicí bočních bašt. Zatímco východní z těchto bašt, zachovaná ve zmíněné budově čp. 129 měla podkovovitý půdorys, baštu při západním nároží pevnůstky tvořil nejspíše válec, jehož soklový díl nepochybně ukrývá dosud násyp parčíku před dnešní školní budovou čp. 128. Mladší renesanční zásah tu připomíná polygonální nástavba horního patra, totožná se současnými šlikovskými stavbami a úpravami na hradě (Horní a Dolní bašta). Před touto pevností existoval další příčný příkop, některé starší grafické pohledy,

Obr. 6. Dnešní vstup do města v místech tzv. dolního hradu.

Obr. 7. Loket – celkový pohled na náměstí a hrad od jihu.

i když v detailu zkreslené, tu navíc zachycují ještě jakési další mostní předbrání.

Do pevnůstky ústil jednak průjezd z města starší gotickou branou a jednak samostatný přístup od hradu, sbíhající parkánem od zadní hradní branky, doložené písemnými prameny. Tento oddělený přístup do hradu a města nutno předpokládat již v dřívějším období. Nabyl pak aktuálnosti zejména mezi léty 1434—1545, kdy je hrad v zástavním držení Šliků, mezi nimiž a poddanským městem dochází k řadě sporů a tvrdých konfliktů.

Samotný hradní areál, který je již předmětem jiné studie, vystřídal románské opevnění za hradbu přemyslovskou s půlkruhovými baštami. Vnitřní opevnění doznalo úprav za Lucemburků a Šliků. V prostoru před vlastním hradem nutno předpokládat širší hospodářské předdvorí, sahající svým cípem až k přístupové šíji od východu, a které bylo proti městu zejména za Šliků samostatně opevněno dělovými baštami, jak opět dosud zachycují starší grafické pohledy ze 17. století.

Literatura

Gnirs, A., 1937: Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale. Der politische Bezirk Elbogen. Praha.

Gross, A., 1954: Dějiny karlovarského kraje I. (Od pravěku do konce feudálního období.) Karlovy Vary.

Kibic, K., 1975: Loket. In: Paměť měst. Praha, s. 187—195.

Menclová, D., 1950: O středověkém opevnění našich měst. ZPP, 11, s. 193—221.

Menclová, D., 1972, I.—II.: České hardy. Praha.

Prökl, V., 1879: Geschichte der Stadt Elbogen. Eger.

Šimák, J. V., 1938: České dějiny. I/5. Středověká kolonizace v zemích českých. Praha.

Rekonstruktion des Aussehens der mittelalterlichen Stadtbefestigung von Loket

Die mittelalterlichen Stadtmauern von Loket (Elbogen), die der Grundrissdisposition der Stadt unterhalb der Burg das letztliche Gepräge gaben, entstanden in zwei grundlegenden Zeitabschnitten. In der Mitte des 14. Jh. umfasste den Sporn eine 130—150 cm breite Hauptmauer, die durch vierkantige Türme und prismatische, nach innen offene Basteien verstärkt war. Aus dieser Zeit stammt auch eine Plankenmauer, die der Hauptmauer etwa 6 m vorgelagert war. Der bedeutungsvolle spätgotische Umbau im 15. und zu Beginn des nachfolgenden Jahrhunderts bereicherte das Befestigungssystem vor allem um gestreckte Basteien von hufeisenförmigen Grundriss. Bis in die gegenwärtige Zeit erhielten sich die Stadtmauern in den Gartenterrassen und in den Hausmauern vorwiegend an der Süd- und Ostseite der Stadt. An der Westseite wurden jedoch die Reste dieses Befestigungssystems zum Grossteil vernichtet und ihr Verlauf undeutlich gemacht. Bis heute bestehen zwei Türme der Befestigung aus dem 14. Jh., Reste der vier spätgotischen hufeisenförmigen Basteien und ein Befestigungsrest des Haupttores der Stadt. Das Ziel der vorgelegten Studie ist vor allem ein Versuch zur Schaffung einer Vorstellung über die Ringmauern der Fortifikation von Loket in der Zeit ihrer grössten funktionellen und künstlerischen Geltung im Stadtbild, d. h. im 14. und 16. Jh., aufgrund eines eingehenden Studiums archivalischer, ikonographischer Quellen und einer genauen Geländeüberprüfung.

- Abb. 1. Schematische Rekonstruktion der mittelalterlichen Stadtbefestigung von Loket: 1 – Burg, 2 – „untere Burg“ mit dem Haupttor, 3 – Robič-Tor.
- Abb. 2. Befestigung von Loket auf dem Stich M. Merians vom J. 1637.
- Abb. 3. Loket im J. 1680 nach der Zeichnung von G. T. Funck mit schematischem Festhalten der Stadtmauern.
- Abb. 4. Obere und untere Burg von Loket im 19. Jh. nach den Renaissance- und Barockumbauungen – Ansicht von Nordosten.
- Abb. 5. Ausschnitt aus dem romantischen Ölgemälte E. Antons vom J. 1841: Jagdszene mit Karl IV. vor dem mittelalterlichen Loket.
- Abb. 6. Heutiger Eingang in die Stadt an den Stellen der sog. unteren Burg.
- Abb. 7. Loket – Totalansicht von Stadtplatz und Burg von Süden.